

Elveszve a labirintusban

(Takács Zsuzsa: A sóbálvány)

Takács Zsuzsa prózakötete az *Élet és Irodalom* hasábjain 2016-ban megjelent tárca novelláit tartalmazza. A történetek kötetbe rendezésekor nem alakítottak ki új sorrendet, azokat ugyanabban az egymásutánban olvashatjuk, ahogy a feuilletonokban is.

A novellák újrendezését nem is indokolta volna semmi, hiszen így alkotnak a kötetben keretes szerkezetet. Az első novellában, az *Állj, s felelj: ki vagy?* című tárcában Gregor Samsa figuráját idézve – „Zaklatott álmából ébredve egy áprilisi hajnalon Z. rettenetes felfedezést tesz.” – lép elénk a kötet történeteinek főszereplője, Z. Csupán egy történetben, *A Nagy Világszínház* címűben tölti be más szereplő ezt a posztot. A nyitónovellában ismerhetjük meg tehát a főszereplőt, hogy aztán a karcsú kötetet igazán tartalmassá tevő, szövevényes intertextuális hálóban, különböző síkokban, szférákban bolyongva és elmerülve a záró novellában végül elköszön-hessünk tőle, mert „Z., a tárcáiról eltökélte, hogy pontot tesz naplójára”.

A felütésben már kirajzolódik a kötet fő rendezőelve: álom és valóság, racionalitás és irracionalitás, irodalmi fikció és személyes tapasztalat játéka határozza meg a szövegek dinamikáját. Z. alakja is folyamatosan változásban van, még neme sem állandó, hol tanárnóként lép elénk, hol pedig apaként, orvosként, íróként, klasszikafilológusként vagy éppen nemzetközi jogászként. Az értelmiségi lét kapcsolja össze a figurákat, ez mindegyik történetben meghatározó szerepet tölt be. „Z. élt-halt a maszokért”. *A maszkmester* című novellában ez a maszok még primer jelentésében értelmezhető, a kötet többi darabjában pedig a mindig más bőrben élénk lépő szereplőt jelzi. A főszereplő több novellában is mintha a szerző alteregójaként jelenne meg: erre játszik rá a név kezdőbetűje, valamint több különböző életrajzi egyezést, mint a tanári pálya, az orvosi hivatás megjelenése, a spanyol nyelvvel való kapcsolat vagy a könyvek és az irodalom meghatározó szerepe.

A folyamatosan változó én mellett további pulzálást ad a szövegeknek az álom és a valóság egymásba játszása. Az irracionális történetek kiszámíthatatlan irányt szabnak az elbeszéléseknek, bármikor bármi megtörténhet, hiszen az álmokban minden lehetséges. *A szemfülesz II.* című történetben orvosként jelen lévő Z. az álmait használja fel írásaihoz, mindenféle trükköt és praktikát bevet, hogy a tudatalattijából feltörő elképesztő eseményekből regényt szövhessen, „*rémálmait igába fogja, nem vesz be több nyugtatót, és pusztán akarateréjére támaszkodva vág utat a sűrű dzsungelen át a boldog látomásokig*”. Az álmok hasznosítása, az ezekből építkező szövegek olyan intimitást is mutathatnak, mint a költemények, melyekben a lírai én teljesen kitarulkozik a befogadók előtt. Meghatározó és szintén egyfajta intimitást mutat a *Múlt század* című tárcá is, amely naplóbejegyzésekből született, bepillantást engedve a szerző családi életébe, a felmenők világába. A családi kötelékek a zárónovellában kapnak újra hangsúlyos szerepet, ahol a narrátor feloldódhat a biztonságot adó anyai ölelésben. Ebben a történetben megsokasodnak a vendégszövegek is, melyek az álmokhoz és a létkérdésekhez köthető költeményekből származnak.

A sóbálvány című kötet több szállal is kapcsolódik a költészethez. A szövegeket a szerző költőisége hatja át, több helyen érhető tetten a poétikus nyelvezet és a költői képek finom beszövedése a prózai szövegbe. Emellett meghatározó az irodalmi kánon részét képező költők idézése, többek közt Kosztolányi Dezső, Babits Mihály vagy Ady Endre versrészleteinek beemelése a kötetbe, de saját magától is citál a szerző. Drámai és epikus idézetekben is bővelkedik a kötet: Shakespeare, Thomas Mann, Kafka, Orwell csak néhány név az idézetek sorából. A szerző minden esetben kurvizálja a vendégszövegeket, de nem vezeti az olvasót lábgyezetek felé, hiszen az idézetek oldalankénti jelölése helyett csak a kötet végén összegzi a citált műveket. A novellák rendkívül sűrűek, bonyolult útvesztőben bolyonghat az a befogadó, aki

megkísérli felfejteni a szövegeket meghatározó sokrétű kulturális hálózatot, amelyet az idézetek mellett különböző történelmi horizontok, földrajzi helyszínek, néphagyományok és olvasmányélmények tesznek még szövevényesebbé. Folyamatos párbeszéd alakul ki a szövegek és a befogadó között, hiszen a novellák minden újraolvasásnál tartogatnak egy-egy apró részletet, amelyre addig talán nem voltak figyelmesek. Ahogyan novelláról novellára is mindig újabb én jelenik meg, értelmezési horizontból is több határozza meg a szövegeket. Noha a kötet címadó zárónovellájában megjelenő sóbálvány egy pontból tekint a világra, az értelmezést nem egyetlen nézőpont határozza meg. Minden szövegnek többszörös értelmezési lehetőség áll a befogadó rendelkezésére.

Többszöri olvasással kibontakozik egy egyre szerteágazóbb kulturális leltár, amelyben nem csupán a klasszikus műveltség kap helyet: Naomi Campbell modelltől egészen Batmanig, vagy éppen a *Kérem a következőt!* című mesefilm-ből megidézett Ursuláig a körülöttünk lévő hétköznapi világ számos tényezője jelenik meg. Feltehetjük a kérdést, hogyan fér meg egy kötetben az oktatásügy, a színházi világ vagy éppen az egészségügy egy-egy érdekes szelete, klasszikus szerzők művei, a művészet mainstream és alternatív vonala egyaránt? A különböző rétegek azonban tökéletes arányban keverednek a szövegekben és a befogadó előzetes tudásán, műveltségén múlik, mennyit fedez fel és értelmez belőlük. Ezzel *A sóbálvány* történetei mindenki számára egyaránt élvezetes olvasmányélményt jelenthetnek.

Ebben a gazdag utalásrendszerben meghatározó szereppel bír az irodalom, a könyvek szeretete. Ez leginkább *A könyvek felszámolása* című szövegben jelenik meg. A költői képekben gazdag novellában a szanálásra váró könyvek katonákként jelennek meg előttünk, Z. „*a frontvonalban álló bátrakat a földre helyezte, leemelte a júliusi fényben vaksin hunyorgó tartalékosokat, s különösen szigorú szelektálásnak vetette alá a harmadik sort*”. Más szempontból is meghatározó lehet ez a novella. A lendületes, sodró szövegeket néhol megtöri az elbeszélő kiszólása. Ebben a történetben is kapcsolatba lép a narrátor az olvasóval: „*Ha bárki úgy gondolná.*” Ehhez hasonló narratori interakcióra lehetünk figyelmesek a *Takarítóim távozása után* című novellában is: „*jegyzem meg a feszültség fokozása céljából*”. A szövegek elbeszélője folyamatosan jelen van, kapcsolatot tart az olvasóval, állandó a kötet többi elbeszélésére való előre- és visszautalás, sőt a humor sem áll távol tőle.

Groteszk és ironikus hang jelenik meg a kötet szövegeiben. Az egyik legtöbbször megjelenő helyszín a kórház: a narrátor szarkasztikus humorral tárja elénk az egészségügyi intézményekben uralkodó állapotokat. Jól példázza a fentieket az ebben a hangvételben megjelenő társadalmi látélelet reális és irreális eseményekkel elegyítő szövegrészlet a *Kihalni esélyes II.* című novellából: „*Ott kikötorta a betegek részére biztosított, döggát-leheletű hűtőből a reggelijét: az aszalt szilvás joghurtot, az ezüstpapírra göngyölt, steril rozscipót, egy szelet tüzdelt fácánmellet, majd vigyázva, hogy el ne csússzon új barátjánja, az előző nap még annyira kedvetlen, de nagy műveltségű takarító által összevezetett kövezeten, visszafordult. Alig másfél méternyit, ha haladt, amikor a kezében tartott fácánmellszellet vadul megrázta magát, és pazar tollazatú madárrá változva, rövid, verdeső szárnycsapásokkal kimenekült az ablakon. Z. lába a földbe gyökerezett. A folyosó végén járókeretere támaszkodva ott állt Györgyike, maga a corpus delicti (a body of the crime), és barátságosan integetett felé.*” A humor, a groteszk és az ironikus hang finom mértékletességgel szövik át a szövegeket, megfelelő arányossággal épül fel egy élvezetes, gazdag kötet.

A könyv olvasása után pedig nemcsak visszanezünk rá, mint a bibliai Lót sóbálvánnyá váló felesége Szodomára, nem csupán elrövedünk az olvasottakon, hanem készletét érzünk arra, hogy újra és újra elveszthessünk ebben a labirintusban, ne csupán egy szemszögből, hanem az újraolvasással új horizontokat megnyitva értelmezhesük a szövegeket, hiszen mindig tartogatnak számunkra újabb felfedeznivalót. Mintha folyamatos mozgásban lenne a szöveg, folyamatosan újraalkotná magát és újabb értelmezésre váró mozzanatokot kínálna a befogadók számára. A kezdetben látszólag koncepció

nélküli szövegeket több nézőpontból vizsgálható kötetsszerző erő rendezte egységgé, lehetőséget adva arra, hogy az újrolvasások folyamán más irányokból indulva vághassunk neki az értelmezésnek és veszthessünk el élvezettel *A sóbálvány* nyújtotta kulturális labirintusban.

(*Magvető Kiadó, 2017*)
Bucsi-Kovács Anikó

Így beszélnek a bűnösök

(G. István László: Nem követtem el)

A modern ember léttapasztatának ha nem is a legkorábbi, de egészen biztosan legerőteljesebb kifejezését Franz Kafka prózája adta. A világ abszurditásának élménye nála összekapcsolódott az ember életét meghatározó földi és égi hatalom kiismerhetetlenségének érzésével egy olyan világban, ahol végleg eltűnőben voltak azok a transzcendens normák, melyek az emberi létezés modernség előtti kereteit biztosították. Az a tény, hogy a karkai létélményt mai világunkra nézve is abszolút releváns világtapasztalatként tudjuk befogadni, átérezni, sőt átélni, mutatja azt is, hogy egy évszázad távolából, ha csak többé-kevésbé tudatosan is, de ugyanannak a léttörténetnek a szereplői vagyunk. Attól a naptól fogva ugyanis, hogy Jozef K. egy reggel arra ébredt, hogy letartóztatták, mert valaki megrágalmazta, a létszorongás kifejezésének új nyelve született meg.

Ezt a nyelvet beszéli G. István László tavaly megjelent könyve, melynek már címe is mintha Jozef K. szavait idézné: *Nem követtem el*, a versek címadása, a sorszámozott védőbeszéd pedig ránézésre mintha az egyelőre ismeretlen bűn ellen és a megvádolt ártatlansága mellett való érvelések lennének. Az *Első védőbeszéd* egy erős intertextussal indítja a kötetet, a karkai léttörténeti elbeszélés hatástörténeti sorába is beállítható Pilinszky kései, *Merénylet* című versére játszik rá a nyitó darab első sora és zárata:

Nem történt meg, holott elkövettem
[...]
És most történik, holott nem követtem
el.

A Pilinszky-műből nem tudjuk meg, milyen merényletről vall a versbeszélő, mint ahogy általában sem konkretizálható nála az elkövetett bűn, mely miatt a bűnös felelősségre vonatik, s éppen ezáltal, meghatározatlanságánál fogva a bűn, a bűnösség problematikája a kreatúra világban-létnek onto-teológiai horizontját rajzolja ki. Éppígy G. István László versvilágában is a bűn sokáig megnevezetlen marad, sőt a versek sorában lényegében eltűnik a bűnösség jogi, morális vagy vallási körvonala, a versbeszélő megszólalásait ugyanis nem a(z égi vagy földi) bírói ítékezés szituációja övezi. A bűnösség nemcsak megvallásának hiányában, de a művek explicit tematikájában sem (vagy alig) jelenik meg, a Kafka és Pilinszky írásaiban megképződő transzcendens távlat mégsem számolódik fel egészen G. István László verseiben sem, a posztmodern nyelvjátékainak kiszolgáltatva a kétely és a hiány alakzataiban íródik újra: „Nem, Uram, / én nem szeretek, sosem szerettem kérdezni / semmit. Istentől is csak annyit, hogy ha / nincs, miért nem ezzel kezdi.” (*Huszonhatodik védőbeszéd*) S ha nincs Isten, akkor a hittani értelemben vett bűnnel is nehéz mit kezdeni, s így talán az ítélet, az üdvözülés vagy az elkárhozás is elmarad:

A léckerítés mögül kutya
acsargott rám. Napfény volt bozontos
szőrében, büntető Nap. Nem, Uram,
engem a bűn nem boldogít, nem fenyeget,
nem harap. Csak elharapózik a bőröm

alatt, mint a higany. Rosszul beadott
injekció a bűn, Uram, feszít, mint
a szél a bőrben. Ragyog a léckerítés,
naprács a tűzben. Napestig ugathatsz,
ugass csak, ugass. Ítéleted szájakból
hallani. Kutyaszájból az utolsót. Ez is
valami. Forró vagy, Uram, nincs benned
üdvöm, nem ilyen a kárhozat. Akármerre
forogtam az orrom, a huzat kutyaszagot hoz.
(*Negyvenötödik védőbeszéd*)

A versekben megalkotódó beszédhelyzetek nem írhatók le a jogi eljárás kontextusával, legfeljebb elszórt utalások történnek rá, mint egy máshol és máskor lezajlott tárgyalásra, például a kötet utolsó előtti darabjában: „A védőbeszéd elmondása közben meghalt / az apám” (*Hetvenharmadik védőbeszéd*), vagy egy meg sem történt eseményre való utalásként: „Azonnal halálbüntetést / érdemelnék, ha tárgyalható volna / az esetem. De nincs esetem.” (*Kilencedik védőbeszéd*) A lírai én – szemben elődjével, K.-val – a versekben tehát nem egy bírói hatalom meggyőzéséért érvel, hanem – miként a líra általában – élethelyzeteket, érzéseket, létállapotokat, emberi és világviszonylatokat jelenít meg a kortárs magyar lírára jellemző, de egyéni módon hangolt, helyenként posztmodern nyelvjátékos versbeszédével. Másrészt viszont, ha a védőbeszédet egy sajátos retorikai szituációként határozzuk meg, akkor a versek retorizáltsága, ha nem is a *védőbeszéd* műfaji specifikumainak értelmében, hanem a nyelvi megalkotottság, a másikhoz vagy a másíkról való beszéd módusaiban mégiscsak mutat valamifajta távoli rokonságot a nyilvános beszéd verscímeiben jelölt változatával.

A versekben háromféle beszédhelyzet képződik meg. Az egyikben a versbeszélő egyes szám első személyben önmagáról beszél. A kötet- és a verscímei indukálta kontextusban ez a megszólalásmód az önvédelmezés gesztusát kellene, hogy jelentse azt a szituációt, melyben a beszélő mint vallomástevő saját ártatlanságát bizonyítja. Ezzel szemben a kötet verseinek lírai éneke az önvédelem helyett az önleértékelés gesztusát valósítja meg, rendre a közvetlen emberi kapcsolatok hiányával jellemzi önmagát: ő az, akinek nincs gyermeke, nincs nője, felesége, és már az apja is halott. A *Hatodik védőbeszéd* Ady nevezetes versét idézi, s végül a költőelőd lírájának antropológiai alapját teszi zárójelbe: „Nincs bennem fénye-lelke / senkinek, nem vagyok senkinek boldog őse, apja stb. / De hogy fenség, Észak-fok? Ez is túlzás.” Ady említése azért is fontos, mert nemcsak a gondolkodástörténeti távolságot érzékelteti, hanem a poétikai különbséget is, mely Adynak a lírai én felnagyítására épülő modern líráját G. István László csupa negatívumokból építkező, s így önmagában is a hiányt, a semmit megképző, végsőig destabilizált versszubjektum posztmodern költészetétől elválasztja. Ebben az összefüggésben nyer jelentéstöbbletet a kötet nyitó versének önjellemzése: „Semmit se érek. S ha érnék / valamit, az csak a semmi rejte lenne.” Ady királyi pózai helyett – idézhetnénk ismét Pilinszkyt – a didergő molekula költészete ez, József Attilának az emberi egzisztenciáról adott mérési adatai nyomán. Az egyes szám első személyben megszólaló versek másik csoportja G. István László kötetében karkaiak álomszerű vagy nagyon is hétköznapi, de minden esetben nyomasztó, groteszk, időnként kifejezetten abszurd jelenteket ír le, amelyben a versbeszélő a hajléktalantól hajléktalanságot tanul (*Tizedik védőbeszéd*), kutyaként poráz nélkül barangol az aluljárókban (*Huszonkettedik védőbeszéd*) egy gyorskezdő mocskos vé-céjében valakit megpillant (*Negyvenhetedik védőbeszéd*), a legelőn egész nap marhaként nézelődik (*Negyvennyolcadik védőbeszéd*), vagy ki tudja, miért, egész éjszaka az árokban hasal (*Negyvenkilencedik védőbeszéd*), s akit zsidónak (*Hatvanharmadik védőbeszéd*) vagy vaknak (*Hatvanhetedik védőbeszéd*) néznek.

A kötet verseinek másik csoportját olyan szövegek alkotják, amelyekben versbeszélő valaki mást szólít meg, valaki máshoz szól. Ez a valaki a versekben soha sincs névvel megnevezve, a hozzá intézett beszéd közvetlensége, s a nyelv működése révén feltáruuló személyes relációkból derül ki az a viszonyrendszer, mely őt a versbeszélőhöz fűzi. A „névtelen-

ség” alól kivételt jelentenek azok a versek, melyekben a másik „Uram”-ként szólítódik meg, s így a költői szöveg az imádság hagyományos dikciójára játszik rá. A beszélő és megszólított viszonya azonban ezekben a versekben sem rögzíthető mindig egyértelműen, gondoljunk csak a fentebb idézett részletre, melyben az „Uram”-ként aposztrofált személynek Isten hiányáról beszél a lírai én, tehát ebben a megszólalásban az Úr és az Isten két külön személyként válik el egymástól. Más esetekben viszont egy nő, talán egy régi szerető szólítatja meg: „Közös gyerekünket nem tudnád / megszülni. Begyűrődne a lelke / a testedbe, mint mosódobba / a ruha.” (*Negyvenharmadik védőbeszéd*) Előfordul, amikor az aposztrofikus beszéd révén az elhunyt apa alakja jelenítődik meg: „Mert hát addig van világ, amíg szavad van / benne, nem? És ha tartozásom egy számódra már nem / létező unokádnak adom? Lehet kegyesen / elérzékenyülni. Na, nem. A saját halottnak egy / potenciális unoka nem saját, és hiába élő.” (*Ötvenegyedik védőbeszéd*) Leginkább kérdéses a megszólított kiléte azokban a szövegekben, melyekben a versbeszélő „öregem”-nek szólítja a másikat. Lehete ez szintén az apa vagy még inkább egy barát megszólítása, G. István László költészetében azonban egy ravaszul önreflexív gesztussal kibillent ebből a relatív bizonyosságból is. A *Hetvenharmadik védőbeszéd*-ben olvassuk: „Ebbe a végérvényességbe beleöregedtem. De per sze / kérdés, ki kit hívott öregnek itt. Én apámat / soha, ő az apját többnyire – engem a nem / létező gyerekem akkor is öregnek hív, ha nincs.” A kötet poétikájának, a fiktív versvilág s benne a szövegszubjektum nyelvi megalkotódásának megértése szempontjából kulcsfontosságú szöveghelyről van szó, hisz – ha az idézett részt valóban költői önreflexióként értjük, akkor – nemcsak a megszólított, de a megszólító kiléte is bizonytalanra válik, a költői beszéd pedig mély ontológiai aspektust nyer azáltal, ahogy a nemlétezőt mindkét irányból fiktív létbe hívja.

A versek többsége azonban egy névvel megnevezett személyről, egy különös figuráról, Kandiról szól. Első ránézésre sokkal szilárdabb körvonalú alaknak tűnik, mint akár az önmagát folyamatosan leértékelő lírai én, vagy az általa megszólított személyek. A neve is lehetne akár beszélő név is, mely olyasvalakire utalna, aki gyermeken kíváncsi, s ezért ide-oda bekandikáló, titkokat kileső személy, s mint ilyen a nagybetűvel írt Ember megtestesítője is lehetne. Ezzel szemben azonban megtudjuk róla, hogy csapzott (*Negyedik védőbeszéd*), hogy ő „álom heréltje” (*Otödik védőbeszéd*), hogy „Csokolni úgy tudott a Kandi, mintha a / halálnak volna lyuksógora” (*Tizenharmadik védőbeszéd*), hogy galamblelkű (*Tizenegyedik védőbeszéd*), magányos (*Tizenhetedik védőbeszéd*), szakállas (*Hatvanegyedik védőbeszéd*), bágyadt (*Hetvenedik védőbeszéd*), hogy fél (*Harmincegyedik védőbeszéd*), és hogy rá a „terror árnyéka vetült” (*Harminchatodik védőbeszéd*), s arra ébred, hogy „a vekker / bőréből berreg ki reggel” (*Negyvenegyedik védőbeszéd*). Ami azonban a legfontosabb: a kötet végén, a *Hetvenharmadik védőbeszéd*-ből derül ki, hogy ő bűnös, akiért a védőbeszédek elhangzanak, aki a legsúlyosabb vétket követte el: „Kandi olyan nőt fojtott meg, akinek / nem volt gyerekkora.” Innen visszatekintve nyer értelem a *Harmincötödik védőbeszéd*:

Védeni kell Kandit. Nincs olyan hosszú vádirat, amit a védelem ne követne.
Követi, és meg kell halnia. A védőbeszéd csak annyi: nappal volt, és most este lenne.
A védőbeszéd csak annyi: este volt és most itt a nappal. Kandinak meg kell halnia.
Senkit nem vigasztal. Meg kell halnia Kandinak, senki nem esik kétségbe tőle. Még egy éjszaka, még egy nap. El kell venni tőle.
Még egy nap. Még egy éjszaka. Vissza kell neki adni. Kandinak meg kell halnia.
Kandinak meg kell halni.

Ebből a versből azonban nemcsak a kötet alapszituációja lesz világosabb, de a teremtéstörténet szóhasználatára való utalás révén Kandi alakja is, mintha valóban a nagybetűs Embert rejtené: a bűnére nincs más mentség, mint az ember te-

remtett léte. De talán nem tévedek nagyot, ha azt feltételezem, Kandit a költő(i én) alakmásként is olvashatjuk, abban az értelemben, ahogy József Attila Freud nyomán a művészetet az ösztön–én szublimációjának tekintette. Erre utal a *Negyvenegyedik védőbeszéd* felütése is. „Kandiban az ösztön megfakult. Illetve / elhatározta (odafent?), hogy szublimálja / mit tudni mivé.” Így a kötet végére összeállhat a kép: ki is a versbeszélő, s ki (neki) Kandi, az utolsó versben azonban – mintegy az aposztrofikus versek poétikai tapasztalatának inverzeként – a lírai én maga jelenti be a szövegszubjektum felszámolását: „Ezt a beszédet már én írom. Kandi sincs úgy, / ahogy lehetne. A védőbeszéd mint az imamalom rácsavarodik a kezekre.”

G. István László kötetében tehát éppen a bűnvalósság és az (ön)védelem szilárd kereteinek elmosódása révén általában a (költői) beszéd válik az emberi létező kitorlhetetlen bűnös-séggélményével szemben az egyetlen mentség lehetőségévé. A per utolsó előtti fejezetében olvasható a nevezetes parabola a Törvény kapujában várakozó emberről, amelyet egy pap, a börtönkaplán, a K. ügyében ítélező bíróság tagja beszél el a főhősnek. Ebben a fejezetben, K. sorsának végkifejlete felé közeledve olvashatjuk: „– De én nem vagyok bűnös – mondta K. – ez tévedés. Hogyan lehet egyáltalán bűnös az ember? Hisz mindnyájan emberek vagyunk, egyikünk is, másikunk is. – Ez igaz – mondta a pap –, de hát így szoktak beszélni a bűnösök.” És éppen így beszél G. István László K.-ja, azaz Kandi is.

(Magvető Kiadó, 2017)
Szénási Zoltán

A szorongásról

(Györe Bori: Engedély magamnak)

Györe Bori legújabb verseskötete rendkívül pontos, noha rövid terjedelme ellenére igen összetett. A szerző lírai megszólalója az önmegfigyelés érzékeny és okos mestere, aki saját működését érti, követni tudja, irányítani kevésbé – de épp ennek tudatában válik képessé arra, hogy beszéljen arról, amiről csak kevesen tudnak: a szorongásról. A négy ciklusba rendezett negyvenegy költemény mély összefüggéseket mutat, egy olyan lelkiállapot lenyomatát adja, amelyről pedig nem nagyon szokás beszélni, s főként nem ilyen hátborzongató fegyelmezettséggel. A kötet címében megfogalmazott szituáció – *Engedély magamnak* – tükrözi azt a szigorú tudatosságot, amely az egész kötetet meghatározza.

Györe egyes szám első személyű lírai beszélőjének önismerete korántsem teljes („körülményes / ha vannak a dolgoknak fokozatai / magamat egyáltalán / nem ismerem” – 47.). Am azáltal, hogy ezt pontosan tudja magáról, a tudatosságnak egy olyan szintjéről szólal meg, amelynek elérése szükséges annak a döntésnek a meghozatalához, amely először az élet- és az önmegfigyelés szükségességét mondja ki, majd pedig az ehhez elengedhetetlen tapasztalások felé fordít. Ez pedig egyáltalán nem könnyű. A tapasztalatok tudatos megélésére, „bevállalására”, a teljesebb megismerésére vonatkozik a címben megjelenő engedély, amely így rossz érzések, negatív képek és események befogadását is lehetővé teszi, sőt azokat szükségesnek ismeri el. „lógjon ki a lábam a takaró alól / és legyen jéghideg / csöpöngen a vér / a behavazott ágyra / történjen meg végre / amit megértek”. (56.) Vagy pár oldallal előrébb, a kötet címét is tartalmazó *selyemtan* című versben megfogalmazottak szerint: „betegségre válásra halálra / engedély magamnak”. (53.)

A kötet olyan koherens egységet mutat, hogy egy-egy, úgymond „kiemelkedő” darabot nem is lehet külön említeni, a költemények szoros összefüggésben állnak. A jelen megszólalója egy némileg labilis nő, akit épp ez a bizonytalanság vezetett arra, hogy a környezetében élő erősebb

személyiségekkel függőségi viszonyt alakítson ki. A költeményekben megfogalmazottak tétje az ebből való kitörésre való képesség kialakítása, ennek *engedélyezése*. „csak bátor akarok lenni / nem vakmerő”. (39.) A komfortzóna elhagyásának nehézségét tematizálja rögtön az első költemény is, gyermekkori emlékeket fel. A múlthoz való viszony sosem nosztalgikus Györe most kiadott verseiben, az emlékeket inkább cipelt teherként jelenítik meg, olyan komplex képsorokként, melyek a jelen állapottal való összevetésben tűnnek csak idillinek. „miért van / hogy a múlt kerek egész / a jelen csonka hézagos”. (15.) Mindemellett a jelen problémáit is mintha onnan eredeztetné a megszólaló, olyan gyermekkorban rögzült félelmek és viszonyulások erősödtek fel, melyek a felnőtt életét megnehezítik. Elsősorban a saját nőiségéhez való viszonyt érinti mindez. „jó kislány voltam kérdés jó nő / lett-e belőlem”. (37.) Ennek kapcsán kerül előtérbe az a két személy, akikhez a megszólalót erősebbgyengébb függőség fűzi: egyikük az anyja, másikuk egy név nélkül szereplő férfitartner. „anyám a tévé előtt ülve / eltakarta a szemem / ne lássam / ami idővel úgyis / megtörténik majd velem” (14.) A *jelenet* című versben írtak azért bírnak különös jelentőséggel, mert a kötet végére rendezett költeményekből tudhatja meg az olvasó, hogy a megszólaló édesanyja nem is olyan régen elhunyt. Ez lehetett az a kiváló ok, amely a bizonytalanságokat felerősítette, és az eddig kitakart valóságreszekkel való szembenézést elkerülhetlenné tette. Nincs, ki eltakarja a lírai én szemét.

Talán már az eddigiekből is érezhető, hogy az *Engedély magamnak* nemcsak hogy a ciklusok szintjén, hanem kötetként is egy rendkívül precízen felépített kiadvány. Dramaturgiája van. A megközelítőleg középre helyezett *ki vezet?* című költemény fogja össze a meghatározó szálakat: megjelenik benne (már a címében is) a függőségi viszonyulás, a lezárás és elengedés szükségessége és nehézsége, valamint a kibeszélés fontossága. Így kezdődik: „szorongásnaplót vezetek / hét nappól egyet sem tudnék / elfelejteni”. (34.) A terápiás módszerként is alkalmazott napló egyik fő funkciója az érzések (főként a negatívak) láttatása és megértése. Mindemellett pedig figyelésre kényszerít. A költeményekben az egyszerűnek tűnő dolgok összetettsége sejtik fel, ennél fogva pedig valóságosságuk kérdőjeleződik meg. A *csönd van* című költeményben a következőképpen: „ma az idő / finom szöttesét / a madárcsicsergés / úgy szakítja be / mintha csőrükkel a madarak / egy porolóra akasztott / szőnyeget tépnének / míg te a szobában alszol / egyébként / csönd van”. (19.) A figyelés révén nemcsak a csöndről derül ki, hogy az valójában madárcsicsergés, de ez az átértékelődés potenciálisan a megszólaló személyére is kiterjedhet, ahogy arra a *kivel eszik* című versben felhívja a figyelmet a szerző. „azon gondolkoztam ugyanaz az ember vagyok-e / mielőtt és miután megmutatom a múlt / legkeservesebb pontjait”. (29.) Az elbizonytalanítás tehát gyakori mozzanata a szövegeknek, a környezet elemeit, a lírai én személyét és közvetlen tapasztalatait is érinti. A *szárnycsapás* című költeményben egy intim együttlét értelmezésében is megjelenik: „szárnycsapásnak tűnt / pedig semmi sem történt / csak feküdtünk az ágyon / [...] / te meg pont úgy értél hozzám / ahogy elképzeltetek / bizsergett a lapockám / mintha / most akkor az volt / vagy nem”. (22.)

Az intimtáshoz való viszony némileg torz, ami az anya már említett reakciója (tévészés közben a szerelmi jelenetek kitakarása) és a megszólaló önértékelésének instabilitása révén válik érthetővé. Részben a gyermekkori tabusítás vezethető oda, hogy Györe Bori lírai *énje* negatív képeket és érzéseket társítson az élet ezen területéhez. „levetközöm előttem / mint a halálraítélt” – így az *előttem* című vers. (21.) Az *őszinte szerelmes vers* című írásban pedig az áll: „szerepném / ha más nő nevében / szólítanál véletlenül”. (27.) A már említett, központi helyen szereplő *ki vezet?* című költeményben megjelenő szorongásnapló kapcsán olvasható: „egy férfi köré / szervezem a hetet már megint bár előre / nem tudom melyik nap lesz a középpont mégis / forgok”. (34.) Az egységes történetet is kirajzoló költeményekből tudható, hogy ez a kapcsolat már véget ért (ez is veszteség-élmény, csakúgy, mint az anya halála), ám a függő viszonyt

a megszólaló képtelen magában felszámolni. „neki egy év után kicsit rossz ha rám gondol én meg / csak pakolom az időt egyre másra milyen sok van / most belőle”. (51.)

A lezárás, az elengedés, a kapcsolatfüggőség felszámolása a még labilis megszólaló számára érthető módon nem könnyű, még akkor sem, ha ez a személyiség és az önismeret megerősödésének záloga. A versek szerkezetében ez a nehézség úgy tükröződik, hogy egyiket sem zárja mondatvégi írásjellel a szerző (ahogy mondatközöket sem használ). „elmondom ami történt az eleje és a vége / elérhetetlen messzeségben / valami azért akad” – olvasható a *ki vezet?* című műben. A meglehetősen énközpontú költeményekben kevésbé jelenik meg a megszólalót körülvevő világ, a tematizált események inkább az őbenne zajló válaszkutatás révén rajzolódnak ki. Néhány esetben azonban érzékeltes képekben jelenik meg a környezet, mint ahogy például az *avagy mire jó a termékenység* című versben: „a növényeknek jó / elengedik ami fölösleges”. (48.) A valódi elhatározás nélküli elengedés lehetetlenségét fejezi ki az azt látszattevékenységként megjelenítő *konyhafészek* című költemény. „legalább egyszer mindenki / a tompa oldallal próbál / elválni húst vagy köteléket / a kezüket mégsem emelik föl / hogy a helyzetre rásegítsenek / csak nyiszlatolnak tovább szorgosan”. (39.)

Györe Bori verseinek nincs címettje, azok egy rendkívül pontosan felépített személyiség belső világát és vívódásait mutatják meg. Noha vannak olyan költemények, melyekben mintha megszólítaná valaki az *ént*, a kötet egész kontextusát véve ezek is inkább önvádoló kiszólásokként értelmezhetők. Az eddig eltakart, letagadott rossz érzések át- és megélése ellen szólnak ezek a mondatok. „mit bögsz / mit kell ezen bögni nem nem bögök csak / mégse tudom visszatartani pakolom az időt” – így a *neki egy év után kicsit rossz* című költemény. (51.) Az *Engedély magamnak* versei inkább tematikus szinten kapcsolódnak össze, illetve annak köszönhetően, hogy a megszólalójuk személyisége részleteiben is igen pontosan megrajzolt, s így a kötet koherenciájának erősítéséhez kevésbé szükségesek a klasszikus költészeti megoldások, mint amilyen például a képek ismétlése lenne. Épp az ilyen eszközök általános hiánya miatt beszédes az az egy jelenet, amely visszatér három műben is. Az imént idézett kép az *összeszámol* című alkotásban a következőképpen jelenik meg: „mit bögsz mit kell ezen bögni / még néhány ezer ilyen kör / és elfelejtem”. (45.) A vádra pedig rendre érkezik a tagadás, ahogy a *szemembe gyűlik* című versben is: „és nem sírok csak a szemembe / gyűlik az egész”. (41.) A főcímben megjelenő *engedély* éppen erre, az érzések megélésére vonatkozik, arra, hogy az élet és ön maga működését ne csak kívül helyezkedő figyelőként ismerje a megszólaló, hanem fizikai és érzelmi tapasztalatok révén is.

Györe Bori új kötete olyan finomra hangolt életismeretet tükröz, amely ritka. Az élet legnehezebb feladatairól szól, amelyeket mindenkinek meg kell tanulnia, ezek pedig az elengedés és az élet teljességének megtapasztalása, amelyekhez tudatosság, bátorság – önmagunknak megadott engedély szükséges.

(*Scolar Kiadó, 2018*)
Szarvas Melinda